

УДК 338.43.02:330.341.1

Хомин І.П., к.е.н., ст. викладач©, Палюх М.С., к.е.н., доцент
Тернопільський національний економічний університет

ДИСПАРИТЕТ ЦІН ЯК ПЕРЕШКОДА ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ АПК

У статті розглянуто тенденції інноваційного розвитку АПК України в умовах цінового диспаритету

Ключові слова: інновація, розвиток, АПК, ціноутворення.

Постановка проблеми. Загально визнаною проблемою є не те що інноваційний розвиток АПК, але перш за все його стабілізація, оскільки кризові явища, витoki яких губляться в останній третині ХХ ст., не подолані донині. Тому її вирішення має важливе наукове і ще більше практичне значення, адже інакше вітчизняний агропромисловий комплекс не забезпечуватиме національної продовольчої безпеки.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження, пов'язані з інноваційним розвитком АПК, досить вагомі, оскільки їх здійснювали такі відомі вчені, як І. Лукінов, Ю. Лупенко, П. Саблук та ін. [1,2]. Водночас, спираючись на методологічні підходи цих учених щодо визначення соціально-економічних – організаційно-правових умов забезпечення інноваційної моделі розвитку АПК, на наш погляд, необхідне дальше продовження досліджень окресленої проблеми з метою конкретизації практичних заходів для їх вирішення в найближчий час.

Постановка завдання. Оскільки, як підкреслив академік І. Лукінов, господарська система, котра сформувалась в Україні на протязі післявоєнних літ, залишається надто екологонебезпечною, ресурсо- і енергоємною та до того ж із технологічно застарілою та відсталою матеріально-технічною базою, отже її, безумовно, треба кардинально обновлювати – реконструювати й модернізувати з одночасним створенням якісно нових об'єктів і систем чергових технологічних та організаційно-управлінських поколінь [2, с. 659].

Мета статті полягає в обґрунтуванні фінансово-економічних передумов забезпечення інноваційної моделі розвитку АПК України.

У той же час, зважаючи на багатоаспектність цих передумов, а через це неможливість їхнього ґрунтового дослідження в окремій статті, завдання статті є вужчим: воно полягає у підкресленні негативної ролі диспаритету цін у забезпеченні інноваційного розвитку АПК та спробі окреслити можливі напрями її подолання.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняний агропромисловий комплекс загалом розвивається, про що засвідчують показники обсягів валового виробництва як сільськогосподарської продукції, так і вироблених з неї продовольчих товарів. Зокрема, після тривалої рецесії, зати́м стагнації,

зумовлених корінною ломкою виробничих відносин, що дістались у спадок від адміністративно-командної системи господарювання, намітились позитивні зрушення (табл.1).

Так, катастрофічне зниження обсягів виробництва валової продукції сільського господарства упродовж 1991-1999 років – у 4 рази, як і вироблених з неї продуктів харчування – у 5 разів, хоч повільно, але поступово переборюється, що засвідчує позитивна динаміка розвитку агропромислового комплексу протягом 2000-2010 років, а виробництво олії соняшникової навіть перевищило дореформений рівень.

Таблиця 1

Динаміка окремих показників АПК України за 1990-2010 роки*

Показники	Роки				2000 р. до 1990 р.	2010 р. до 1990 р.	2010 р. до 2000 р.
	1990	2000	2005	2010			
Валова продукція сільськогосподарських підприємств, млн. грн.	101299	26478	33803	45149	0,26	0,45	1,70
Виробництво молока обробленого рідкого, тис. т	6431,6	698,9	863,6	769,6	0,11	0,12	1,10
Виробництво ковбасних виробів, тис. т	900,1	175,3	308,8	272,9	0,19	0,30	1,56
Виробництво борошна, тис. т	7670,9	3076,0	2943,6	2735,4	0,40	0,36	0,89
Виробництво хлібобулочних виробів, тис. т	6701,0	2463,6	2263,7	1826,4	0,37	0,27	0,74
Виробництво цукру, тис. т	6791,2	1780,1	2139,1	1274,8	0,26	0,19	0,72
Виробництво олії соняшникової, тис. т	1070,4	972,8	1382,4	2795,7	0,91	2,61	2,87

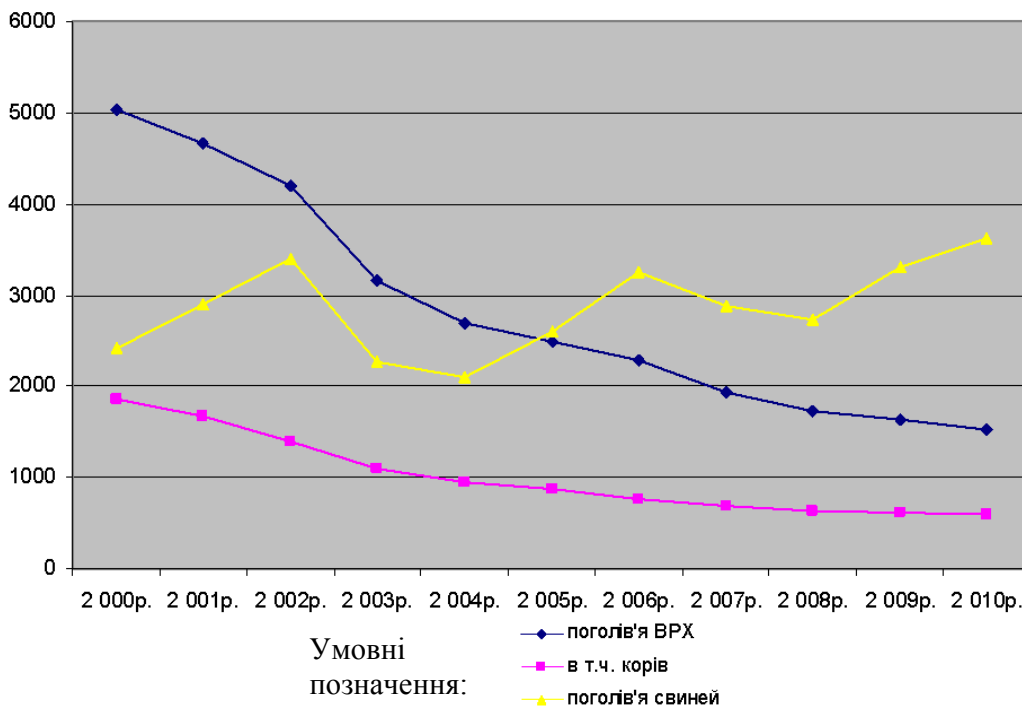
* Джерело: Статистичний щорічник України 2010. Статистичний збірник “Регіони України” 2010. – С. 200 – 208.

Однак, говорити про стабілізацію вітчизняного агропромислового комплексу, а тим більше про його інноваційний розвиток наразі передчасно. Адже нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, особливо рослинницької, відбувається здебільшого на екстенсивній основі, зважаючи на порівняно сприятливі для цього умови, оскільки внаслідок промахів при реформуванні колишніх колгоспів і радгоспів значна частина орних земель перестала оброблятися, а оформлення відносин власності настільки бюрократизоване, що донині майже 2 млн. га землі вважається нічийми. Тому левова частка приросту валової продукції в рослинництві забезпечена саме залученням в оборот тих угідь, які тривалий час пустували.

Інтенсивний розвиток повною мірою характерний для тваринництва, де приріст обсягів валової продукції відбувався на тлі тенденції скорочення поголів'я тварин (рис. 1).

Проте при цьому не йдеться про безумовний позитив, адже темпи спаду кількості тварин неспівмірні з підвищенням їхньої продуктивності. Зокрема поголів'я ВРХ скоротилось проти рівня 1990 року у 14,9 разу, корів – у 11,3 разу, свиней у 7,5 разу. Продуктивність же тварин зросла не так відчутно:

середньодобовий приріст ВРХ становив у 1990 році 431 г/гол., а у 2010 році – 461 г/гол.; надій на корову відповідно 2863 кг/рік та 4082 кг/рік; середньодобовий приріст свиней – 229 г/гол. та 375 г/гол.

Рис. 1. Зміни поголів'я тварин на сільськогосподарських підприємствах за 2000-2010 роки*

*Джерело: “Статистичний щорічник 2010”. – С. 174.

А про інноваційний розвиток можна стверджувати хіба стосовно свинарства, оскільки лише в цій галузі досягнуто значного зниження витрати кормів на приріст живої маси: у 2010 році витрачалось 5,98 ц к. од. проти 9,85 ц к. од. у 1990 році або зменшились на 39,3 відсотка, та частково в молочному скотарстві, де ці показники становили відповідно 1,18 ц к. од. та 1,47 ц к. од., тобто знизились на 19,8 відсотка, бо відгодівля ВРХ стала ще більш кормозатратною – 15,69 ц к. од. проти 13,53 ц к. од., отже витрати кормів на одиницю продукції зросли на 16 відсотків. Що, до речі, цілком закономірне, якщо зважити на тенденції реорганізації й модернізації тваринницьких ферм, де перед ведуть птахофабрики, за ними йде часткове відновлення свино- та молочних комплексів, а відгодівля ВРХ зійшла на примітивний рівень малопотужних ферм.

Тому говорити про інноваційний розвиток тут також не доводиться, зважаючи на низьку урожайність культур та продуктивність тварин, а через це надто затратне виробництво сировини для переробки.

Адже закономірним наслідком подорожчання сільськогосподарської сировини стає ріст цін на вироблені з неї продовольчі товари, хоч тут певною

мірою пряма залежність згладжується через їхній диспаритет, оскільки аграрні підприємства змушені реалізовувати свою продукцію за цінами, які їм диктують переробники, адже конкуренція на аграрному ринку практично відсутня.

Тим не менше індекси цін реалізації сільськогосподарської продукції, закупленої переробними підприємствами, невпинно зростають, хоч і не в унісон із підвищенням собівартості сировини для продовольчих товарів, відтак її рентабельності (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень рентабельності сільськогосподарської продукції та індекси закупівельних цін на сировину для переробки (до попереднього року**

Роки	Зернові культури		Цукрові буряки		Овочі		Худоба і птиця		Молоко	
	Рентабельність, %	Ціни	Рентабельність, %	Ціни	Рентабельність, %	Ціни	Рентабельність, %	Ціни	Рентабельність, %	Ціни
2000	64,8	229,9	6,1	144,8	-1,7	143,9	-42,3	147,1	-6,0	153,3
2005	3,1	86,9	4,8	131,1	16,1	133,6	-25,0	133,8	12,2	134,9
2007	28,7	171,1	-11,1	84,4	14,1	140,5	-41,0	103,9	13,8	155,2
2008	16,4	91,4	7,1	141,0	11,1	120,1	-24,1	165,1	4,1	123,6
2009	7,3	101,0	37,0	193,9	19,1	116,1	-32,9	93,6	1,4	89,9
2010	13,9	148,0	16,7	114,9	23,5	89,8	-35,9	98,9	17,9	156,4

* Велика рогата худоба.

** Джерело: Статистичний збірник „Сільське господарство України” за 2010 рік. – С. 55, 144.

Особливо великою є амплітуда коливання закупівельних цін, як-от на зернові та зернобобові культури у 2005 та 2007 роках, цукрові буряки – у 2007 році, овочі – у 2010 році, м'ясо тварин – у 2009-2010 роках, молоко – 2009 році, коли вони навіть знизились проти попереднього року. Та й підвищення закупівельних цін, попри невідповідність зростанню собівартості продукції, не завжди навіть корелює з динамікою інфляції. Приміром, у 2009 році ціна зернових і зернобобових культур зросла всього на один відсоток, хоч рівень інфляції становив 12,3 відсотка.

Таким же негативним було це співвідношення за живою масою худоби і птиці у 2007 році (ціна зросла на 3,9 а рівень інфляції – на 16,6 %). А загалом виробництво м'яса ВРХ є хронічно збитковим, тому видається, що єдиним стимулом для сільськогосподарських підприємств утримувати поголів'я тварин є необхідність в органічних добривах, зумовлена, як не дивно, диспаритетом на мінеральні добрива, які надто дорогі в порівнянні з ефектом від їхнього внесення.

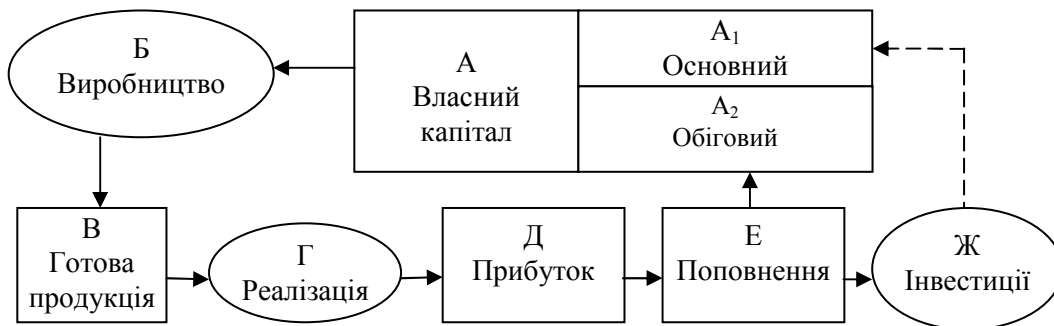
Майже не відрізняються показники окупності витрат у свинарстві, а у 2000 році рівень збитковості тут був ще вищий – 44,3 відсотка. Правда, у 2005 році м'ясо свиней було прибутковим (+14,9), але у 2010 році знов стало збитковим (-7,8 відсотка).

Водночас прибутковість сільськогосподарської продукції, не зважаючи на стабільну тенденцію зростання цін на неї, залишається низькою – в межах 14 – 15 відсотків (дані за 2007-2009 роки), а до того взагалі виробництво було

збитковим (у 2000 р. рівень збитковості становив – 1,0%), або ж рівень рентабельності знаходився в межах статистичної похибки – за 2005 рік становив 6,8 відсотка.

Правда, у 2010 році він досяг 21,1 відсотка, що є безумовним позитивом, хоч така рентабельність все одно є недостатньою, аби можна було забезпечити інноваційний розвиток сільськогосподарських підприємств.

До того ж значна частка (у 2010 році 30,7%) сільськогосподарських підприємств є хронічно збитковою, і тут щорічно проходить вимивання основного і оборотного капіталу на 5,2–6,0 млрд. грн. підприємств, оскільки його коло обіг здійснюється перманентно за такою схемою (рис. 2).

Рис.2. Схема вимивання власного капіталу сільськогосподарських підприємств

Адже основний капітал безперервно трансформується в обіговий, оскільки у процесі експлуатації необоротні активи передають свою вартість (читай основний капітал) на новостворену продукцію. Відтак логічно, аби з доходу від її реалізації ця вартість компенсувалась (відтворювалась). Тобто, має бути синхронне перетікання основного капіталу в обіговий і навпаки, інакше концепція збереження власного капіталу не дотримуються.

Звісно, можливе й “знерухомлення або заморожування коштів”, коли цикл Д – Ж, тобто інвестиції, тривалий період не здійснюються, а рух за вектором Е – А₂ заблокований. Це можливе за варіантом, якщо кошти для інвестицій депоновані на окремому бухгалтерському рахунку (в радянський період для таких коштів був призначений рахунок 54 “Кошти на капіталовкладення”).

Але на практиці не тільки в періоді 1991-2000 років, але й зараз ніякого розмежування коштів не здійснюється, оскільки сільськогосподарські підприємства всю виручку від реалізації зараховують на один рахунок. Відтак втрачається контроль за дотриманням пропорцій формування власного капіталу навіть на тих сільськогосподарських підприємствах, які прибуткові.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Без кардинальної зміни традиційних підходів до організації виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції розраховувати на інноваційний розвиток

агропромислового комплексу в оглядовій перспективі марно. Насамперед треба розірвати зачароване коло, в якому опинились сільськогосподарські підприємства через свою роз'єднаність та зональну монополію на цих же територіях переробних підприємств, оскільки в спадок від адміністративно-командної системи дісталось, як правило, по одному молокопереробному підприємству на адміністративний район, а великі м'ясопереробні взагалі в більшості областей припинили свою діяльність, тож ринок збуту тварин відчутно скоротився, адже суб'єкти малого бізнесу більш охоче закупають худобу і свиней у населення, якому легше диктувати занижені ціни.

До цього додається недостатньо контрольований імпорт м'яса і м'ясопродуктів із сусідніх країн, де вони мають більш високий рівень дотування, тому ці вироби дешевші за вітчизняні, і внаслідок цього диспаритет цін ще більш посилюється.

З іншого боку, висока вартість сільськогосподарської сировини, попри диспаритет цін, який досяг уже 7:1 не на користь сільськогосподарських товаровиробників, зумовлює надто високу вартість вироблених із неї продовольчих товарів, відтак їхню недоступність для широких верств населення, отже недостатній рівень споживання продуктів харчування, як і низьку конкурентоздатність на зовнішніх ринках.

Тому вирішення цієї проблеми є невідкладним, а можливі шляхи лежать у перегляді системи важелів регулювання розвитку АПК. На наш погляд, треба сконцентрувати фінансові ресурси, які зараз розпиленні за різноманітними програмами, але жодна з них не забезпечує інноваційного розвитку АПК, що найбільш помітне щодо стимулювання збільшення поголів'я корів, яке, не зважаючи на ін'єкції з бюджету, невпинно скорочується, або стосовно здешевлення придбання сільськогосподарської техніки, що насправді лише стимулює комерційні банки завищувати відсотки за виданими на цю мету кредитами, бо суттєвого впливу на технічне переозброєння аграрного виробництва це не справляє.

Доцільно перейти винятково на пільгове кредитування сільськогосподарських товаровиробників за єдиною цільовою програмою інноваційного розвитку, причому на рівних умовах доступу до таких кредитів фермерським господарствам, які більш мобільні щодо реалізації інноваційних проектів і можуть оперативнo створити густу сітку невеликих переробних підприємств, які подолають нинішню монополію у цій сфері економічних відносин.

Але автори статті, зважаючи на багатогранність і складність окресленої в ній проблеми, розуміють, що викладеним шляхи її вирішення не вичерпуються, відтак подальші дослідження в такому напрямі є перспективними.

Література

1. Аграрна реформа в Україні /П. І. Гайдучкий, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005, – 424 с.

2. Лукінов І. І. Вибрані праці. У двох книгах. – Кн.1. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007, – 816 с.

Summary

Khomyn I.P., Paliukh N. S.

Ternopil State Economic University

**DISPARITET OF PRICES AS OBSTACLE INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF APK**

The factors of the crisis state of agroindustrial complex are Examined in the context of modern problems in agriculture of Ukraine.

Рецензент – д.е.н., професор Музика П.М.